

Μακεδονικά

Τόμ. 14, Αρ. 1 (1974)

Οι Έλληνες της Ρένσης κατά τας αρχάς του 20ου αιώνας: συμβολή εις την δημογραφικήν και οικονομικήν δομήν της Πελαγονικής κωμοπόλεως

Χαραλ. Κ. Παπαστάθης

doi: [10.12681/makedonika.559](https://doi.org/10.12681/makedonika.559)

Copyright © 2014, Χαραλ. Κ. Παπαστάθης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαστάθης Χ. Κ. (1974). Οι Έλληνες της Ρένσης κατά τας αρχάς του 20ου αιώνας: συμβολή εις την δημογραφικήν και οικονομικήν δομήν της Πελαγονικής κωμοπόλεως. *Μακεδονικά*, 14(1), 11-39.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.559>

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΡΕΣΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ ΔΟΜΗΝ ΤΗΣ ΠΕΛΑΓΟΝΙΚΗΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΣ

*Τοῦ καθηγητοῦ Ἀντωνίου Σιγάλα
ἀφιέρωμα στήν σοφία του καί τήν ἀρετή του*

Εἰς τήν ἱστορίαν καί τήν ἐν γένει δραστηριότητα τοῦ μακεδονικοῦ Ἑλλητισμοῦ κατὰ τήν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, ἡ Ρέσνα δὲν κατέχει θέσιν περίοπτον. Ἄλλωστε, καί ἡ περὶ αὐτῆς ἡμετέρα βιβλιογραφία εἶναι πενιχρά καί, οὐσιαστικῶς, τὸ ἄρθρον τοῦ Κ. Ἀνδρεάδου¹ ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν εἰδικὸν μελέτημα περὶ τῆς κωμοπόλεως. Σποραδικαὶ εἰδήσεις καί στοιχεῖα εὐρίσκονται, βεβαίως, καί ἀλλαχοῦ. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν πρὸς ἓνα ἀνέκδοτον χειρόγραφον κατάλογον τῶν Ἑλλήνων ἐνηλίκων κατοίκων τῆς, ἐπεχειρήθη τὸ παρὸν σχεδίασμα τῆς δημογραφικῆς καί οικονομικῆς καταστάσεως τῆς κωμοπόλεως. Ὁ *Κατάλογος*, διαστάσεων 0,41 × 0,28, φφ. 11, ἐξ ὧν εἶναι γεγραμμένα τὰ φφ. 1 καὶ 2α-6α, ἀπόκειται εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας² καί περιλαμβάνεται εἰς τὸ διασωθὲν τμήμα τοῦ ἀρχείου τῆς Μητροπόλεως Πελαγονίας (φάκελος ὑπ' ἀριθ. 36), ἐπιγραφόμενος «Κατάλογος τῶν ἀρρένων τῆς Ἑλλ. Ὁρθοδόξου Κοινότητος Ρέσνης τοῦ ἔτους 1912. Ἐν Ῥέσνῃ τῇ 10ῃ Φεβρουαρίου 1912» (φ. 1α)³. Δὲν φέρει ὄνομα συντάκτου οὔτε ἀναγράφει τοὺς λόγους καταρτίσεώς του. Δεδομένου ὅτι ἐν αὐτῷ περιέχονται φορολογικὰ στοιχεῖα⁴, οἱ κάτοικοι δηλοῦνται μόνον μὲ τὸ

1. Κ. Ἀνδρεάδου, Ρέσνα, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», τ. 3 (1910), σ. 217-220.

2. Εὐχαριστῶ τὸν φίλον διευθυντὴν τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Μακεδονίας κ. Βασ. Δημητριάδην διὰ τὴν εὐγενῆ φιλοξενίαν, μὲ τὴν ὁποίαν περιβάλλει τοὺς ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ἐρευνῶντας, ὡς, ἐπίσης, τὸν σεβαστόν μοι κ. Σωκρ. Λιάκον καί τὸν φίλον κ. Ντίνον Χριστιανόπουλον διὰ τὴν βοήθειάν των.

3. Δημοσιεύεται ἐνταῦθα ὡς Παράρτημα Β' (σ. 30-38).

4. Περὶ τῶν φόρων καί τοῦ δημοσιονομικοῦ συστήματος ἐν γένει τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, βλ. τὸ κλασσικὸν σύγγραμμα τῶν Η. Α. R. G i b b - H. B o w e n, *Islamic Society and the West*, τ. I, τχ. 2, London 1957, σ. 1 κ.έ.· εἰδικῶς διὰ τὴν μετὰ τὸ Τανζιμάτ περίοδον, E d. E n g e l h a r d t, *La Turquie et le Tanzimat ou histoire des Réformes dans l'Empire Ottoman*, τ. I, Paris 1882, σ. 165-168· F. Š a b a n o v, *Gosudarstvenn'j stroj i pravonaja sistema Turcii v period Tanzimata*, Baku 1967, σ. 138· A. H e i d b o r n, *Manuel de droit public et administratif de l'Empire Ottoman*, τ. II, Vienne-Leipzig 1912· εἰδικότερον περὶ Μακεδονίας, βλ. τὸ πολῦτιμον ἔργον τοῦ Γ. Κ ο φ ι ν ἄ, *Τὰ οικονομικά τῆς*

ὄνομα καὶ τὸ πατρώνυμον, καὶ οὐχὶ μὲ τὸ ἐπώνυμον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀναφορὰ ἀπεφεύγετο εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας διὰ τοὺς ἔχοντας αὐτὸ ἄλλοθρήσκους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ δὲ τρόπος συντάξεώς του εἶναι ἀκριβῶς ὁ ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς δημοσιονομικῆς νομοθεσίας ἐπιβαλλόμενος¹, εἰκάζω ὅτι πρόκειται περὶ φορολογικοῦ «δηλωτικοῦ καταλόγου» («τεφετέρ»), συνταχθέντος παρὰ τῶν ἐπικεφαλῆς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος ἱερέων καὶ μουχτάρηδων, ἐν ὄψει τοῦ παρ' αὐτῶν καὶ τῆς συνελεύσεως τῶν φορολογουμένων καταμερισμοῦ τῶν ἐπιβληθέντων φόρων εἰς τοὺς Ἑλληνας ὀρθοδόξους τῆς Ρέσνης². Ἐρωτηματικά γεννᾷ ἡ ὕπαρξις τοῦ *Καταλόγου* εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Μητροπόλεως Πελαγονίας, δεδομένου ὅτι ἡ Ρέσνα ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν.

Ἡ Ρέσνα εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ αὐχένος Πετρίνου τοῦ ὄρους Πυρήνου (σημ. Γκαλίτσιτσα) εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἄνω Πρέσπας, βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως Μοναστηρίου. Ἦτο κέντρον ἐπικοινωνιῶν, καθ' ὅσον ἐξ αὐτῆς διήρχετο ἡ ἰδιαζούσης ἐμπορικῆς καὶ στρατιωτικῆς σημασίας ὁδὸς ἀπὸ τῆς πελαγονικῆς πρωτεύουσος πρὸς τὰς περιοχὰς τῆς Κεντρικῆς Ἀλβανίας καὶ Κοσσόβου. Ἡ ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τῆς Ἐγνατίας

Μακεδονίας, Ἀθήναι 1914, σ. 257-323. Τὰ νομοθετικὰ κείμενα εἰς Δ. Νικολαΐδου, Ὀθωμανικοὶ Κώδικες, ἦτοι συλλογὴ ἀπάντων τῶν Νόμων τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας, Διαταγμάτων, Κανονισμῶν, Ὁδηγίων καὶ Ἐγκυκλίων, τ. α'-δ', Κωνσταντινούπολις 1889-1891³, passim, καὶ G. Young, Corps de Droit Ottomane, τ. I-VII, Oxford 1905-1906, passim. Περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετώπισεως τῶν φορολογικῶν βαρῶν ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων, βλ. A. Fatai, Le statut légal des Non-Musulmans en pays d'Islam, Beyrouth 1958, σ. 264-343, ἐνθα βιβλιογραφία καὶ διὰ τὸν βαλκανικὸν χῶρον.

1. Ἄρθρ. 1 τοῦ Νόμου «Περὶ τῶν ἐκτελεστέων πράξεων κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ὀρισμένων φόρων μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν ἐν ταῖς Νομαρχίας καὶ διοικήσει χωρίων καὶ συνοικιῶν» τῆς 15 Ρεῖζέπ 1277 (28 Ἰανουαρίου 1861), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., τ. δ', σ. 3775. [Διὰ τὴν ἀντιστοιχίαν τοῦ μουσουλμανικοῦ ἡμερολογίου πρὸς τὸ γρηγοριανὸν ἐχρησιμοποίησα τοὺς πίνακας τοῦ Faik Reşit Unat, Hicri tarihleri milâdî tarihle çevimle kilavuzu, Ankara (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, VII, seri-No. 37)1959].

2. Τὸ διανεμητικὸν σύστημα εἰσπράξεως τῶν φόρων ὑπεβόηθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κοινοτήτων, καθ' ὅσον αὐταὶ ἀπέσπασαν δικαιοδοσίας καὶ ἀρμοδιότητας, βλ. Ν. Μοσχοβάκης, Τὸ ἐν Ἑλλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ τουρκοκρατίας, Ἀθήναι 1882, σ. 78-81· A. An dr é a d è s, L'administration financière de la Grèce sous la domination turque, «Revue des Études Grecques» τ. 23 (1910), σ. 163-164 [ἀνεδημοσιεύθη εἰς: Ἀνδρέου Μ. Ἀνδρεάδου, Ἔργα, τ. α', Ἀθήναι 1938, βλ. σ. 700-701]· Διογ. Ζακυθηνῶδ, Ἡ Τουρκοκρατία. Εἰσαγωγή εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι 1957, σ. 34-35· Ν. Πανταζοπούλου, Ἑλλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, «Γνώσεις» τχ. 7-8 (Ἰούλιος-Αὐγούστος 1958), σ. 83. Εἰδικῶς περὶ τῶν φορολογικῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν μουχτάρηδων, βλ. A. Heidborn, ἔ.α., τ. I, Vienne-Leipzig 1908, σ. 170-171.

ὁδὸς¹ ἔβαιναν ἀπὸ Μοναστηρίου διὰ τοῦ χωρίου Κάζανι καὶ τοῦ Χάνι Διαβατοῦ πρὸς ΒΔ., διήρχετο ἐκ Ρέσνης καὶ κατοπιν ἀνήρχετο εἰς τὸ χάνι Σαλῆ πασᾶ εἰς ὕψος 921 μ., ἔνθα διεκλαδοῦτο². Ἡ κωμόπολις ἔκαλεῖτο παρὰ τῶν Ἀλβανῶν Ρεσένη, τῶν Βουλγάρων Ρέσεν καὶ τῶν λατινοφώνων Ἑλλήνων (Ἀρμάνων)³ Ρέσιανι(οι). Τὸ τελευταῖον παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὸ τοιοῦτον Ρέσιαινα, ὄνομα πόλεως τῆς βορείου Μεσοποταμίας μετονομασθείσης παρὰ τῶν Βυζαντινῶν εἰς Θεοδοσιούπολιν⁴. Ἐκ τῆς Μεσοποταμίας ὁ Ἰωάννης Τιμισκῆς μετέκισε κατοίκους εἰς τὴν Θράκην, ὁ δὲ Βασίλειος Β' εἰς τὴν Μακεδονίαν⁵. Δὲν ἀποκλείεται κάτοικοι τῆς ἀσιατικῆς πόλεως νὰ ἐγκατεστάθην εἰς τὴν βάλκανικὴν κωμόπολιν, δώσαντες εἰς τὴν νέαν πατριδα τὸ ὄνομα τῆς γενετείρας⁶. Οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῆ, πιθανῶς, καὶ ὁ μέγας, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν λοιπὸν πληθυσμὸν τῆς, ἀριθμὸς γηγενῶν Ἀθιγγάνων, ἀπογόνων τοῦ ἀθιγγανικοῦ στοιχείου τοῦ μετοικισθέντος μεσοποταμικοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν τῆς πρespoαχριδινῆς λεκάνης εἶχον ἐγκατασταθῆ ἄτομα καὶ ἐξ ἄλλων φυλῶν, ὡς Ἀρμένιοι παρὰ τῶν ἀνωτέρω αὐτοκρατόρων⁷ καὶ τοῦ τσάρου Σαμουήλ⁸.

Κατὰ τὴν μεταβυζαντινὴν περίοδον, ἡ παλαιότερα (γνωστὴ εἰς τὸν γρά-

1. N. G. L. Hammond, *A History of Macedonia*, τ. I, Oxford 1972, σ. 41-42, 45 καὶ χάρτης ὑπ' ἀριθ. 6. Ὁ Hammond ταυτίζει τὴν Ρέσναν μὲ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Ἀντανίαν, ἔ.ἀ., σ. 86, σημ. 3. Τὴν παραπομπὴν ὀφείλω εἰς τὸν φίλον κ. Δ. Σαμσάρην, τὸν ὅποιον εὐχαριστῶ.

2. Τρ. Εὐαγγελίδου, *Νέα Ἑλλάς*, Ἀθήναι 1913, σ. 52. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1911 ἐγένετο ἀπόπειρα ἐγκαταστάσεως συγκοινωνίας δι' αὐτοκινήτου μεταξὺ Μοναστηρίου, Πριλάπου καὶ Ρέσνης, βλ. τὸ εἰδησεογραφικὸν ἄρθρον: Οἰκονομολογικά. Μοναστήριον, «Ἐμπορικὴ καὶ Γεωργικὴ Ἐπιθεώρησις» τ. 2, (Θεσσαλονίκη, 1911), σ. 224.

3. Χρησιμοποιοῦ τὸν ὄρον αὐτὸν πρὸς δῆλωσιν τῶν διγλώσσων (ἐλληνοφώνων καὶ λατινοφώνων) Ἑλλήνων, διότι οὕτως οἱ ἴδιοι ἀπεκάλουν ἑαυτούς, ἐνθ' οἱ ὄροι «Βλάχου» ἢ «Κουτσόβλαχου» δημιουργοῦν ἀδικαιολόγητον συσχετισμὸν μὲ τοὺς ἄλλοθενεῖς Βλάχους τῆς Ρουμανίας, βλ. Σ. Λιάκου, Ἡ καταγωγὴ τῶν Ἀρμάνων, Θεσσαλονίκη 1965, σ. κβ'.

4. Βλ. E. Honigmann, *Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches von 363 bis 1071*, Bruxelles 1935, σ. 213. Πρβλ. A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971³, σ. 219-220, 222.

5. Βλ. P. Charanis, *The Transfer of Population as a Policy in the Byzantine Empire*, «Comparative Studies in Society and History», τ. 3 (1961), σ. 146.

6. Ὁ K. Greček, *Půtvaniaja po Bůlgarija*, Sofija 1974, σ. 348, σημ. 16, παραθέτει, πλὴν δὲν ἀποδέχεται, ἐτυμολογίαν τοῦ τοπωνυμίου Resen ἐκ τοῦ «rosen» (=δικτάμνου), φουμένου εἰς τὰ ὁμώνυμα χωρία τῶν περιοχῶν Kraiste καὶ M. Τυρνόβου ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ἀχρίδος ἐν Μακεδονίᾳ.

7. P. Charanis, αὐτόθι.

8. Βλ. *B. Prokič, *Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes. Codex Vindobonensis Hist. Graec. LXXIV. Ein Beitrag zur Geschichte des sogenannten Westbulgarischen Reiches*, München 1906, σ. 51.

φοντα) μνεία τῆς κομποπόλεως ἀνήκει εἰς τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος. Εἰς τουρκικὸν ἔγγραφον τῶν ἐτῶν 1647-1649 μνημονεύεται ὁ Ἀχμέτ ἐφένδης ἐκ Ρέσνης¹. Ὀλίγον ἀργότερον, τῷ 1670, ἐπεσκέφθη τὴν Ρέσσαν ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς Ἐβλιγιὰ Τσελεμπή, ὅτε περιώδευεν εἰς τὴν Βαλκανικὴν διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ τῶν Ὀθωμανῶν τιμαριούχων πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μάνης². Παρατήρησεν εἰς τὴν «εὐπορὴν κομόπολην» αὐξουσαν οἰκονομικὴν κίνησιν, χάρις εἰς τὴν ἐξαγωγὴν ριζῶν βαφῆς, δύο συνοικίας, 180 οἰκίας, δύο τεμένη, ἓνα μεντρεσέν, ἓνα τεκέν δερβίσηδων, ἐν πανδοχεῖον καὶ εἴκοσι καλῶς ἐργαζόμενα μικρὰ καταστήματα. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀπηρτίζετο ἐκ μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν κατ' ἰσομοιρίαν³. Ἡ κομόπολις ἦτο ἔδρα ναίπη (ὑποκαδῆ)⁴. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος εἰς αὐτὴν ἤδρευεν ὁ μουδῆρης (ὑπό-ἐπαρχος) τοῦ ναχιγιέ (δήμου)⁵ τῆς Ἄνω Πρέσπας, περιλαμβάνοντος 31 χωρία⁶ καὶ ἀνήκοντος ἀπὸ τοῦ 1908 εἰς τὸν καζὰν Μοναστηρίου τοῦ ὁμωνύμου σαντζακίου καὶ βιλαετίου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1880 περίπου, ἡ Ρέσνα διέθετε τηλεγραφεῖον, λειτουργοῦν ὀρισμένας ὥρας καὶ δεχόμενον τηλεγραφήματα εἰς ἀνατολικὰς καὶ δυτικὰς γλώσσας⁷. Ἐπίσης, ταχυδρομικὸν γραφεῖον ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ὑπηρεσίας, συνήθους ἀλληλογραφίας καὶ ἐπὶ συστάσει καί, ὡς μὲ ἐπαγγελματικὴν εὐσυνειδησίαν ἐτονίζετο εἰς τοὺς Μπαίντεκερ τῆς ἐποχῆς⁸, χρηματαποστολῶν ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας καὶ πρὸς Περσίαν διὰ τῆς ὁδοῦ «Μπαχαλὲ-Ντελιμάν»(:)⁹. Ὑπῆρχον δύο τεμένη, εἰς ναός,

1. Βλ. Α. Ι. Μ α τ κ ο ν σ κ ι (ἐπιμ.), *Turski izvori za ajdustvoto i aramistvoto vo Makedonija, 1620-1650*, Skopje 1961, σ. 721.

2. Βλ. Β α σ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, Ἡ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἐβλιγιὰ Τσελεμπή, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 308-310.

3. Β α σ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, ἔ.ἀ., σ. 309.

4. Β α σ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, ἔ.ἀ., σ. 308· πρβλ. σ. 86.

5. Βλ. Χ α ρ. Π ο υ λ ῖ ο υ, Διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Μακεδονίας, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», τ. 4. (1911), σ. 162.

6. Ν. Θ. Σ χ ι ν ἄ ς, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου, νέας ὁροθετικῆς γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας, τχ. β', Ἀθῆναι 1886, σ. 285. Τὰ χωρία τοῦ ναχιγιέ βλ. εἰς V. Κ ὦ ν ὅ ν, *Makedonija. Etnografia i statistika*, ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπάντων του: *Izbrani proizvedenija*, τ. II, Sofija 1970, σ. 540-541. Ὁ καζὰς τῆς Πρέσπας διηρέθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα εἰς δύο ναχιγιέδες, τὸν τῆς Κάτω Πρέσπας μὲ κέντρον τὸ χωρίον Δρένοβον καὶ τὸν τῆς Ἄνω μὲ ἔδραν τὴν Ρέσσαν. Τῷ 1908 οἱ δύο ναχιγιέδες ὑπῆχθησαν εἰς τὸν καζὰ Μοναστηρίου, βλ. R. S t o j k o v, *La division administrative de l'Eyalet de Roumelie pendant les années soixante du XVIIe siècle, selon un registre turc-ottoman de 1668-1669*, «*Studia Balcanica*», τ. I (1970), σ. 210, σημ. 41.

7. Ν. Θ. Σ χ ι ν ἄ ς, ἔ.ἀ., τχ. γ', σ. 840.

8. Ν. Θ. Σ χ ι ν ἄ ς, αὐτόθι.

9. Παρὰ τὴν ἔρευναν εἰς τὴν χρηστικὴν ἔκδοσιν τοῦ D. E. P i t c h e r, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972, δὲν κατ' ὀρθωσα νὰ ἐντοπίσω τὰ ὑπὸ τοῦ Ν. Σχινᾶ μνημονεύόμενα τοπωνύμια.

τρία σχολεῖα καὶ «ὀρολόγιον ἐπὶ πύργου»¹. Ἦτο μία τυπικὴ βαλκανικὴ κωμόπολις μὲ καλὴν ἐμπορικὴν καὶ βιοτεχνικὴν κίνησιν καὶ ἀξιόλογος συγκοινωνιακὸς κόμβος, ἐξ οὗ διήρχοντο περιηγηταί, κατάσκοποι καὶ πράκτορες ξένων προπαγανδῶν εἰς τὸν πολυπαθῆ μακεδονικὸν χῶρον². Ἐστερεῖτο τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς προΐουσης ἀκμῆς τῶν ἀστικῶν κέντρων³. Διεθνῶς κατέστη γνωστὴ διὰ τοῦ κινήματος τῶν Νεοτούρκων, τὸ ὁποῖον προητοιμάσθη εἰς τοὺς στρατώνας τῆς παρά τοῦ Νιαζῆ βέη καὶ ἐξερράγη τῷ 1908⁴. Μετὰ τὴν ἐπικράτησίν του, ἡ Ρέσνα περιέπεσε καὶ ἄλιν εἰς τὸν λήθαργον τῆς ἐπαρχιακῆς πόλεως, τῆς ὁποίας ἡ ἀκτινοβολία δὲν διεχέετο πέραν τῶν ὀρίων τοῦ ναχιγιέ τῆς, μολοντὶ ἐνεφανίζετο πλέον πολυάνθρωπος καὶ ἀκμάζουσα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ἐβλιγιᾶ. Ἡ γειτνίασις μὲ τὰ ἀστικά κέντρα τοῦ Μοναστηρίου, Πριλάπου, Κρουσόβου, Ἀχρίδος, Κορυτσᾶς, Φλωρίνης, ἀπετέλει ἀνασταλτικὸν παράγοντα εἰς τὴν ἀνάδειξίν τῆς. Οἱ κάτοικοί τῆς παρέμενον κατὰ τὸν πλεῖστον γεωργοί⁵, ἀσχολούμενοι κυρίως μὲ τὴν παραγωγὴν δημητριακῶν καὶ τὴν καπνοκαλλιέργειαν⁶. Εἰς ἀντίβαρον, ὁ ὑπάρχων ἀστικὸς πληθυσμὸς ἐφημίζετο διὰ τὰ πνευματικά του χαρίσματα καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἐπιδεξιότητα⁷. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ρέσνης ἐπὶ

1. Ν. Θ. Σχι ν ᾶ ς, ἔ.ἀ., τχ. β', σ. 285.

2. Περιγραφὴν τῆς Ρέσνης παρά περιηγητῶν, βλ. εἰς M. E. Dur ham, *The Burden on the Balkans*, London 1905, σ. 90-107· J. Fraser, *Pictures from the Balkans*, London 1906, σ. 218-232· M a r y - A d e l a i d e W a l k e r, *Through Macedonia to the Albanian Lakes*, London 1864, σ. 180, (τὸ πλοῦσιον εἰς πληροφωρίαν βιβλίον τῆς W a l k e r μετεφράσθη προσφάτως εἰς τὴν ἑλληνικὴν παρά τοῦ Κ. Πύ ρ ζ α, Διὰ τῆς Μακεδονίας ὡς τὶς ἀλβανικὰς λίμνες, Θεσσαλονίκη 1973, σ. η' + 155).

3. Εἶναι ἐνδεικτικόν, νομίζω, τὸ γεγονὸς ὅτι παρά τὴν ἐρευνᾶν μου εἰς τὰ εὐρετήρια τῶν διακοσιῶν περίπου τόμων τοῦ ἀρχείου τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀνατολῆς (Ὑποκαταστήματος Θεσσαλονίκης καὶ Πρακτορείου Μοναστηρίου), ἀποκειμένου εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας, οὐδένα ἔμπορον τῆς Ρέσνης ἀνεύρον. Βεβαίως, δὲν ἀποκλείεται οἱ ἔμποροι τῆς κομποπόλεως νὰ συνηλλάσσοντο μὲ ἄλλα τραπεζικὰ ἰδρύματα.

4. Περί τῶν κινήσεων τοῦ Νιαζῆ βέη ἐν Ρέσνῃ, βλ. F. G. A f l a i o, *Regilding the Crescent*, London 1911, σ. 106 κ.έ.· C. R. B u x t o n, *Turkey in Revolution*, London 1909, σ. 55-73· E. F. K n i g h t, *The Awakening of Turkey. A History of the Turkish Revolution*, London 1909, σ. 145-165.

5. Ν. Θ. Σχι ν ᾶ ς, αὐτόθι.

6. Ὁ Γ. Κ ο φ ι ν ᾶ ς, ἔ.ἀ., σ. 54-61, παραθέτει τὰ κάτωθι στοιχεῖα διὰ τὴν παραγωγὴν καὶ πώλησιν καπνῶν τῆς Ρέσνης κατὰ τὴν περίοδον 1906-1912:

	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
Παραγωγή εἰς χλγρ.		6.955	5.395	7.934	9.247	5.545	
Πωλήσεις εἰς χλγρ.	2.161	2.322	3.322	6.434	6.103	3.438	3.619
Εἰσπράξεις εἰς γρόσια	50.124	44.778	68.403	90.109	83.887	86.241	99.370

7. Κατὰ τὸν J. C v i j i ć, *La Péninsule Balkanique. Géographie humaine*, Paris ἄ.ἔ. [1918], σ. 404.

της περιοχής της εξελίσσεται ευεργετικῶς¹. Διέθετεν 150 ἐργαστήρια, 27 χάνια μετρίας χωρητικότητος, ὑδρομύλους, 10 κλιβάνους καὶ πολλὰ ἀγγειοπλαστεία², δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, τὰ ὅποια καὶ ἐφωδίαζον μὲ πῆλινα σκευὴ ὄλην τὴν περιοχὴν³. Τὰ ἀγγειοπλαστεία εἶχον ἐπάρκειαν πρώτης ὕλης, χάρις εἰς τὸ πηλώδες ἔδαφος τῶν πέριξ τῆς κοινοπόλεως μέχρι τοῦ χωρίου Σούρλεντσι⁴. Ἡ ἐβδομαδιαία ἀγορὰ ἐγίνετο τὸ Σάββατον καὶ διηκούλυε τὰς συναλλαγάς. Εἰς τὸ μουσουλμανικὸν ἱεροδιδασκαλεῖον, τὸν μεντρεσὲν τοῦ Ἑβλιγιᾶ, εἶχον προστεθῆ τὰ σχολεῖα τῶν χριστιανῶν, ἀπόδειξις τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ὑποδούλων καὶ τῆς ἐντάσεως τῶν ἐνδοβαλκανικῶν ἀνταγωνισμῶν. Ἑλληνικὴ ἐξαταξία σχολῆ ἄρρένων καὶ τετρατάξιον παρθεναγωγεῖον, στεγαζόμενον εἰς τὸ ἀνεγερθὲν τῷ 1871, τῇ συνδρομῇ τοῦ «Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», κτίριον. Σύνολον μαθητῶν 120, διδασκάλων 6. Δύο βουλγαρικὰ σχολεῖα 150 μαθητῶν. Ρουμανικόν, ἰδρυθὲν τῷ 1900⁵, μὲ 15 μαθητὰς καὶ 3 διδασκάλους καὶ σερβικὸν 8-11 μαθητῶν⁶. Εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἦτο αἰσθητὴ ἡ παρουσία τοῦ ἑλληνικοῦ συλλόγου «Ἀναγέννησις»⁷. Ἡ ποικιλία τῶν ἐκπαιδευτηρίων ὑποδηλοῖ τὴν ἐθνικὴν διαφοροποίησιν τῶν κατοίκων. Ἀσφαλῆ στατιστικὰ στοιχεῖα δὲν ὑπάρχουν· οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθοῦν πλεόν. Οἱ συγγραφεῖς ἢ περιηγηταὶ τῆς ἐποχῆς ἔγραφον περισσότερον ὡς θερμοὶ πατριῶται καὶ ὀλιγώτερον ὡς ἀσυγκίνητοι ἀπογραφεῖς. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς τὴν Ρέσναν συνυπῆρχον μέλη ὄλων τῶν βαλκανικῶν ἐθνοτήτων, τόσον γνησίας συνειδήσεως ὅσον καὶ ἀπολωλότα πρόβατα, προϊόντα τῆς ἐθνογενέσεως διὰ τῶν διαφόρων προπαγανδῶν καὶ τοῦ ἐξισλαμισμού. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ πληθυσμιακὰ δεδομένα διαφέρουν κατὰ συγγραφεῖς (βλ. Παράρτημα Α', σ. 29).

Ἄκριβῆ στατιστικὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ δὲν δίδει ὁ *Κατάλογος* τοῦ ἀρχείου τῆς Μητροπόλεως Πελαγονίας, διότι περιέχει μόνον τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων ἀρρένων ἐνηλίκων κατοίκων ἢ μεταναστῶν. Οὗτοι

1. J. Cvijić, *αὐτόθι*.

2. Ν. Θ. Σχινᾶς, *αὐτόθι*.

3. V. Kūnčov, Bitolsko, Prespa i Ochridsko, ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπάντων του, ἐ.ἀ., τ. I, Sofija 1970, σ. 404.

4. Ν. Θ. Σχινᾶς, ἐ.ἀ., σ. 279.

5. K. Ἀνδρεάδης, ἐ.ἀ., σ. 218· C. Papanace, Sur la minorité Aroumaine (Macédo-roumaine) dans les pays balkaniques, «Buletinul Bibliotecii Române», τ. I (5) Serie nouă (Freiburg i Br. 1967-1968), σ. 208. Πρβλ. M. D. Pefuss, Die Rumänische Propaganda in der «Makedonischen Frage» im Jahre 1898. Ein Bericht des Österreichisch-Ungarischen Vizekonsuls in Monastir, «Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs», τ. 27 (1974), σ. 293.

6. Βλ. Στ. I. Παπαδόπουλοῦ, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 149-150· V. Kūnčov, ἐ.ἀ., σ. 422.

7. Στ. I. Παπαδόπουλοῦ, ἐ.ἀ., σ. 150.

ἦσαν 220¹, ἡλικίας «25 μέχρι τῶν 100 ἐτῶν». Ἐξ αὐτῶν, 143 φέρονται ὡς μόνιμοι κάτοικοι τῆς Ρέσνης, 1 ἄνευ διαμονῆς καὶ 76 μετανάσται. Ἀριθμὸς ἑλληνικῶν οἰκῶν 151, ἐξ ὧν 150 ἔκειντο εἰς τὴν συνοικίαν Μπαλιά καὶ 1 εἰς τὴν συνοικίαν Σαλις. Τὸ σύνολον τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἀναγράφεται. Μαζὶ μὲ τὰς οἰκογενεῖας τῶν μεταναστῶν, αἱ ὁποῖαι, ὡς συνηθίζετο, θὰ παρέμενον εἰς τὴν γενέτειραν, δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς Ἑλληνας κατοίκους εἰς 800 ἕως 1.000. Εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν δέον ὅπως προσθέσωμεν καὶ τὰς οἰκογενεῖας 13 κτηνοτρόφων «οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς Ῥέσναν», κατὰ τὴν φρασεολογίαν τοῦ *Καταλόγου*, καὶ ἀναγράφονται κεχωρισμένως. Πρόκειται περὶ κτηνοτρόφων τοῦ ὄρους Ἴστοκ, πλουσίας θερινῆς κατοῦνας². Οἱ ἱστοκίνοι κτηνοτρόφοι ἦσαν Ἀρμάνοι, προερχόμενοι ἐκ τοῦ χωρίου Περιβόλι τῶν Γρεβενῶν. Παρέμενον εἰς τὴν βοσκὴν τοῦ Ἴστοκ, «περίφημη στῆν Ἀραβία, τὴν Περσία καὶ τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα»³, ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μέχρι τῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ κατόπιν κατήρχοντο εἰς τὰ χειμαδιὰ τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος. Σήμερον, ὅσοι ἀπέμειναν, εὐρίσκονται εἰς τὸ Μακρυχώρι Λαρίσης. Μικρὸς ἀριθμὸς τῶν διεχειμάζεν εἰς τὴν Ρέσναν, μολοντί δὲν εἶχον ἐκεῖ, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ *Καταλόγου*, κτηματικὴν περιουσίαν.

Εἰς τὴν Ρέσναν, ὅπως εἰς ὅλα τὰ τμήματα τῆς Πελαγονίας⁴, ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἀπρητίζετο κατὰ βάσιν ἐξ Ἀρμάνων⁵. Οἱ Ρεσνιώται Ἀρμάνοι

1. Εἰς τὴν στήλην τοῦ αὐξοντος ἀριθμοῦ τοῦ *Καταλόγου* ἀναγράφεται τελευταῖος ὁ ἀριθμὸς 221, ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς 174 παραλείπεται.

2. M. - A. Walker, ἑ.ἀ., σ. 103 τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως Σ. Λιάκου, Σύντομη ἐπισκόπησι τῆς ἱστορίας τῶν Ἀρμενταριῶν τῆς Μικρῆς Ἀσίας, Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 39, σημ. 86. Γενικῶς διὰ τὰς κατοῦνας τῆς σημερινῆς γιουγκοσλαβικῆς Μακεδονίας, βλ. J. Trifunovski, Današnji vlaški katuni u Makedoniji, «Simpozijum o Srednjonje-konnom Katunu», Sarajevo 1963, σ. 171 κ.έ.

3. Κατὰ τὸν Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή, βλ. Β. Δημητριάδη, ἑ.ἀ., σ. 307.

4. Πελαγονία φυσικογεωγραφικῶς καλεῖται ἡ ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ Κρουσόβου πεδιάς Φλωρίνης-Μοναστηρίου. Ἐξ ἐπόψεως πολιτικῆς γεωγραφίας ὁμοῦ, ἐπεκράτησεν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν ὁ ὄρος «Πελαγονία» πρὸς δὴλωσιν τῆς περιοχῆς τῶν καζάδων Ἀχρίδος, Μοναστηρίου καὶ Πριλάπου (Περλεπέ), βλ. Θ. Καρζή, Οἱ χαμένες πατρίδες τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα 1973, σ. 205, καὶ χάρτην εἰς C. Vavoukos, Der Beitrag des Griechentums von Pelagonien zur Geschichte des Neuen Griechenlands, Thessaloniki 1963. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὰ δίπτυχα (ψυχοχάρτι) τῆς Μονῆς Ζωγράφου τοῦ Ἁγίου Ὁρους (Zografski romenik, 17ου-18ου αἰ.), ἡ Ρέσνα μνημονεύεται ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν Πελαγονίαν, βλ. J. Ivanov, Bŭlgarite v Makedonija, Sofija 1917, σ. 182 τὸ ὅτι αὐτὸς, Bŭlgarski starini iz Makedonija, Sofija 1931², σ. 508. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὁ ὄρος «Πελαγονία» χρησιμοποιεῖται καὶ ἐνταῦθα, μολοντί φυσικογεωγραφικῶς ἡ Ρέσνα κεῖται εἰς τὴν πρεσποαχριδινήν λεκάνην.

5. Βλ. Μ. Χρυσόχοῦ, Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι, Ἀθήνα 1909, σ. 36 κ.έ. Οἱ

προήρχοντο, κατά μέγα ποσοστόν, ἐκ τοῦ βορειότερον αὐτῆς κειμένου παλαιοῦ χωρίου Πλάκ(1)¹ καὶ ἐξ ἐποίκων τῶν χωρίων Γκόπεσι (Γκόπισια), Μηλοβίστης, Πισοδερίου καὶ τῆς κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετίαν τοῦ 17ου αἰῶνος διαλυθείσης, ἔνεκα τῆς σταδιακῆς παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν καταλύσεως τῶν ἀρματολικίων², κωμοπόλεως Βατεάρνικου, γειτονικῆς πρὸς τὰ συγχρόνως καταστραφέντα χωρία Γράμμουστα καὶ Λιντόπεα (Λινοτόπι)³. Ἐπίσης προήρχοντο ἐκ προσφύγων τοῦ μογλενικοῦ χωρίου Νώτια, τῆς ἐπὶ Βασιλείου Β' Ἐνωτίας⁴, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἄνω Πρέσπαν μετὰ τὸν ἐξισλαμισμὸν τῆς πατρίδος τῶν τῷ 1671⁵ οὗτοι ἤσκουν πρωτίτως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀγγειοπλάστου⁶. Ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπισκεφθεὶς τὴν Πέσπαν Σέρβος Sr. Gorčević, εὔρεν εἰς αὐτὴν 660 Ἕλληνας, ἐξ ὧν 650 Ἀρμά-

«ὀλίγοι Βλάχοι» τῆς Ρέσνης, κατὰ τὸν Κ. Ἀ ν δ ρ ε ἄ δ η ν, ἔ.ἀ., σ. 218, εἶναι οἱ ρουμανίζοντες τῆς κωμοπόλεως καὶ οὐχὶ τὸ σύνολον τοῦ ἀρμανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Τοῦτο διευκρινίζεται παρὰ τοῦ ἰδίου, τονίζοντος περαιτέρω ὅτι οἱ «Βλάχοι» οὗτοι ἴδρυσαν κατὰ τὸ 1900 σχολεῖον (=ρουμανικόν).

Εἰς τὴν τὸν πρῶτον τῷ 1876 ἐκδοθεῖσαν, καὶ παραμένουσαν εἰσέτι κλασσικὴν, βουλγαρικὴν ἱστορίαν τοῦ Κωνσταντίνου Γίρετσεκ, ἀναφέρονται 100 ἀρμανικαὶ οἰκίαι ἐν Πέσπῃ, βλ. Κ. Γ ρ ε ἔ κ, *Istorijska na Bŭlgarije*, Sofija 1929, σ. 439. Ὁμοίως οἱ Α. J. B. W a c e m. S. T h o m p s o n, *The Nomads of the Balkans. An Account of Life and Customs among the Vlachs of Northern Pindus*, London 1914, σ. 217, εὔρον εἰς τὴν Πέσπαν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰ., 100 καὶ πλέον ἀρμανικὰς οἰκογενεῖας, προερχομένας ἐκ Μοσχόπολεως, Τούρκους, Ἀλβανούς καὶ πλειοψηφίαν Βουλγάρων, τὴν ὁποίαν διεπίστωσεν εἰς τὸ ἐν τῇ Ἐυρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ περηγητικόν του καὶ ὁ V. G r i g o r o ν i č, *Očerkŭ putešestvija po Evropejskoj Turcii*, Moskva 1877, σ. 144, ἀναφέρων συγχρόνως τὴν ὑπαρξίν ἐλληνικοῦ σχολείου καὶ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (τὰς πληροφορίες τοῦ V. Grigoronič ἀρῶμαι ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ N. V. M i c h o v, *Naselenieto na Turcija i Bŭlgarija prez XVIII i XIX v.*, τ. V, Sofija 1968, σ. 39). Οἱ ἐκ τῶν Ἀρμάνων τῆς Ρέσνης ὀλίγοι ρουμανίζοντες εἶχον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1870 συνεργασίαν μὲ τὴν βουλγαρικὴν ἔθνικο-εκκλησιαστικὴν κίνησιν, βλ. M. D. P e y f u s s, *Die Aromunische Frage*, Wien-Köln-Graz 1974, σ. 66.

1. Περὶ τοῦ ὁποίου, βλ. Σ. Λ ι ἄ κ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 29, σημ. 35.

2. Βλ. M. V a s i č, *Die Martolosen im Osmanischen Reich*, «Zeitschrift für Balkanologie», τ. 2(1963-1964), σ. 181. Τὸ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ M. V a s i č, *Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom*, Sarajevo (ANU-Djela, Kn. XXIX, Od. Istorijsko-Filoloskih Nauka, kn. 17) 1967, σ. 286, δὲν κατάρθωσα νὰ συμβουλευθῶ.

3. Περὶ τῶν διωγμῶν καὶ μετοικεσιῶν, βλ. Σ. Λ ι ἄ κ ο υ, Λινοτόπι, «Μακεδονικὴ Ζωή», τχ. 69 (Φεβρουάριος 1972), σ. 28. Πρβλ. T. P a p a h a g i, *Origine Mulovištenilor și Gopešenilor in lumina unor texte*, «Grai și Suflet», τ. 4 (București 1930) τχ. 2, σ. 12 (ἀνατύπου).

4. G. S c h l u m b e r g e r, *L'épopée byzantine. II partie: Basile II*, Paris 1900, σ. 356.

5. T. H. C a p i d a n, *Meglenoromânii*, τ. I, *Istoria și graiul lor*, București 1925, σ. 17.

Κατὰ τὸν Π. Π α π α γ ε ω ρ γ i ο υ, Ὁ ἐξισλαμισμὸς τοῦ μακεδονικοῦ χωρίου «Νοτίων». Ἀνέκδοτος ἱστορικὴ παράδοσις τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», τ. 2 (1909), σ. 91-95, ὁ ἐξισλαμισμὸς ἐγένετο τῷ 1759. Πρβλ. Ἀ π. Β α κ α λ ο π ο ὐ λ ο υ Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονικὴ 1969, σ. 328.

6. T. H. C a p i d a n, αὐτόθι.

νοὺς καὶ 10 Γραικοὺς¹. Εἰς τὸ παρακείμενον χωρίον Γιάγκοβets (Γιαγκοβίτσιον=Γιανκοχώρι), ὀνομασθὲν οὕτως ἐκ τοῦ πρώτου περὶ τὸ 1730 οἰκιστοῦ τοῦ Ἀρμάνου ἐκ Νικολίτισης Γιάνκο Οἰκονόμου², εὗρεν πληθυσμὸν ἀπαρτιζόμενον ἐξ ἡμισείας παρ' Ἀρμάνων καὶ Σέρβων³. Ὁ ἀρμανικὸς ὄμιλος πληθυσμὸς τῶν βουλγαροφώνου πλειοψηφίας κωμῶν καὶ χωριῶν, εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος νὰ γνωρίζῃ κρούσματα ἀφομοιώσεως. Ὁ Σέρβος γεωγράφος J. Cvijić διεπίστωσεν εἰς τὰ χωρία τῶν περιοχῶν Δριμκόλ (πλησίον τῆς Στρούγκας), ὄρους Γιαμπλάνιτσα, Μοριχόβου, καὶ Ἄνω Πρέσπας, ἣ ὅποια μέχρι τοῦ 1830 περίπου εἶχε σαφῆ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐπιχωρίου Ἑλληνισμοῦ, πολυάριθμα ἴχνη σλαβικῆς ἀφομοιώσεως τῶν Ἀρμάνων⁴. Εἰς τὴν Ρέσναν καὶ Γιάγκοβets ἀνεῦρεν ἀρμανικὰς οἰκογενεὰς ἀφομοιωθεῖσας ἀπὸ τοὺς Σλάβους, ἀλλὰ μὴ υἰοθετησάσας εἰσέτι τὴν ἐορτὴν τῆς «Slava»⁵. Πλὴν τῶν γηγενῶν Ἀρμάνων τῶν ἀνωτέρω χωριῶν, εἰς ἑκαστον τῶν ἀμιγῶν βουλγαρικῶν κολλητικῶν χωριῶν τῆς Ἄνω Πρέσπας⁶ ὑπῆρχε, τοῦλάχιστον μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων, μικρὸς ἀριθμὸς ἐποίκων ἀρμανικῶν οἰκογενειῶν ἀσχολουμένων ἀποκλειστικῶς μὲ ἀστικά ἐπαγγέλματα καὶ θρησκευτικο-εκπαιδευτικὰ λειτουργήματα. Αἱ οἰκογένειαι αὗται ἀφομοιώθησαν κατὰ κανόνα ἀπὸ τὸν σλαβικὸν πληθυσμὸν μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς περιοχῆς Ἄνω Πρέσπας εἰς τὴν Σερβίαν. Ἦσαν ἡ τελευταία ζεῖδιωρος πνοὴ τῆς ἑλληνικῆς πολιτιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ συγχρόνως οἱ πρῶτοι χρονολογικῶς ἐκπρόσωποι τῆς ἀστικῆς τάξεως εἰς τὸ ἐκτεταμένον ἑδαφικῶς καὶ ποικίλον ἐθνολογικῶς τρίγωνον μεταξὺ Ἀχρίδος-Δίβρης-Κιτσέβου.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, αἱ περιοχαὶ τῆς Πελαγονίας δύνανται γενικῶς νὰ διακριθῶν ἐξ ἐπόψεως ἑλληνικοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ, κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τῆς τουρκοκρατίας, εἰς: α) Τὰ ἀστικά κέντρα καὶ τὰς κτηνοτροφικὰς κατοῦνας, ἔνθα ὑπῆρχεν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἀρμάνων ἔναντι τῶν Βουλγάρων. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς δὲν ἀφομοιώθη καί, μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, κατέφυγεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μακεδονίαν, ὅσον

1. S p. G o p ĉ e n i ć, Makedonien und Alt-Serbien, Wien 1889, σ. 121.

2. A n. H â ĉ i u, Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizația, Focșani 1936, σ. 109.

3. S p. G o p ĉ e n i ć, ἔ.ἀ., σ. 122.

4. J. C v i j i ć, ἔ.ἀ., σ. 399.

5. J. C v i j i ć, ἔ.ἀ., σ. 400.

6. Περὶ τῶν κολλητῶν, ἀποκλειστικῶς Σλάβων, τῆς περιοχῆς, βλ. διὰ τὴν μετὰ τὸ Τανζιμάτ περίοδον L. M i l e t i ć, Edin document ot pŭrvoto vreme na Tanzimatata, «Sbornik za Narodni Umotvorenija, Nauka i Knjižnina», τ. 15 (1898), σ. 371· Istorija na Makedonskiot narod, τ. II, Skopje 1969, σ. 11· F a n i M i l k o v a, Pozemlenata sobstvenost v bulgarskite zemii prez XIX vek, Sofija 1970, σ. 196. Πρβλ. V. P a r a c o s t e a, O naraŭune bulgară despre aromânii din regiunea Ohrida-Monastir, «Revista Aromânii», τ. 1, τχ. 2, σ. 130 κ.ἔ

δὲ τμήμα του παρέμεινε εἰς τὴν γενέτειραν συνεχίζεῖ μέχρι σήμερον τὴν φυλετικὴν του αὐτοτέλειαν ἔναντι τῶν Σλάβων, παρὰ τὴν ἔντονον ἀφομοιωτικὴν πολιτικὴν τόσον τοῦ σερβικοῦ βασιλείου, ὅσον καὶ τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος τῶν Σκοπίων· β) τὰς ἀγροτικὰς κώμας καὶ χωρῖα τὰς ἐχούσας ἀρμανικὸν πληθυσμὸν ἀριθμητικῶς ὑποδέσπερον τοῦ ὁμοχωρίου του βουλγαρικοῦ. Ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος νὰ ἐλαττοῦνται, χωρὶς ὅμως νὰ ἀφομοιοῦνται καθ' ὅλοκληρίαν, καὶ γ) τὰ βουλγαρικὰ κολληγοχώρια, δημιουργήματα καὶ ἐξαρτήματα τῶν πεδινῶν τσιφλικίων καὶ βακουφίων², ἐνθα ὑπῆρχεν ἐλάχιστος ἀριθμὸς ἐποίκων ἀρμανικῶν οἰκογενειῶν, ἐγκατεστημένων ἐκεῖ διὰ τὴν ἐνάσκησιν λειτουργημάτων καὶ ἀστικῶν μεταπρατικῶν ἐπαγγελμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ Σλάβοι κολληγοὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀσχοληθοῦν, λόγῳ τοῦ χαμηλοῦ τῶν πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου. Ὁ ἑλληνικὸς οὗτος πληθυσμὸς, μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ἐθνολογικῶς ὑποχωρεῖ.

Ἡ Ρέσνα ἀνήκεν εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν. Ἡ «Ἑλληνοβλαχικὴ» κοινότης τῆς, ὅπως τὴν ἀπεκάλεῖ ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως³, εἶχεν ἤδη ὑποστῆ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος πλήγματα ἐκ μέρους τῆς ἐξαρκτικῆς καὶ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Πέραν αὐτῶν, δύο ἔντονα χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ μεταναστευτικὴ τάσις καὶ ἡ ἄσκησις πρωτίστως ἀστικῶν ἐπαγγελμάτων, ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει.

Ὁ τελευταῖος ἀπηρτίζετο κυρίως ἐκ γεωργῶν. Ὡς ἐκ τούτου παρέμενε ἀμετακίνητος, κατὰ βάσιν, χωρικῶς καὶ ἠδῆξάνετο ἀριθμητικῶς. Ἀντιθέτως, τὸ μεταναστευτικὸν ρεῦμα τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἐντονώτατον. Ἐκτὸς τούτου, τὰ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως κενὰ ἐπληροῦντο δημογραφικῶς διὰ τῆς καθόδου Βουλγάρων ἐκ τῆς ἐνδοχώρας καὶ ἐδημιουργεῖτο οὕτως εἰς τὴν περιοχὴν ἐν «ἐθνολογικὸν παλίμψηστον»⁴. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν δημογραφικὴν, ἡ ἐθνο-

1. Βλ. Ἄ π. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, ἑ.ἀ., σ. 454 κ.ἑ.

2. Περὶ τῆς ἐν γένει ὀργανώσεως αὐτῶν, βλ. W. P a d e l - L. S t e e g, De la législation foncière ottomane, Paris 1904, σ. 17 ἑ.π. καὶ 27 κ.ἑ. Τὸ σύγγραμμα αὐτὸ παραμένει ὑποδειγματικόν· οἱ συγγραφεῖς του, πλὴν τῆς θεωρητικῆς καταρτίσεως, ἦσαν ἐκ τοῦ σύγγενος γνῶσται τοῦ θέματος ὡς διατελέσαντες ὁ μὲν πρῶτος διερμηνεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ δεῦτερος πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἐπίσης, βλ. N. C h i h a, Traité ds la propriété immobilière en droit ottoman, Le Caire 1906, σ. 49 κ.ἑ.

3. Ἐκθεσις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς ὀθ. αὐτοκρατορίας, «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικόν», τ. 9 (1874-1875), σ. 186.

4. Κατὰ τὴν εὐστοχον παρατήρησιν τοῦ Δ η μ ο σ θ. Δ α ν ι η λ ῖ δ η, Ἡ νεοελληνικὴ κοινωνία καὶ οἰκονομία, Ἀθήναι 1934, σ. 19.

λογικὴ κάλυψις ἦτο ἀνύπαρκτος εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν, καθ' ὅσον οὐδεὶς ὁμοεθνῆς των ἐκ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, τῆς Θράκης ἢ τῆς Μ. Ἀσίας μετῴκει εἰς τὴν ΒΔ. Μακεδονίαν. Διὰ τοῦτο ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν παρατηρουμένην, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας, φυγὴν ἐκ τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸ ἐξωτερικόν¹, παρέμενεν ὑψηλὴ καὶ ἀκάλυπτον ἐθνολογικῶς τὸ ἀνοιγόμενον κενόν. Ἐκ τῶν δεδομένων τοῦ *Καταλόγου* ἐξάγονται τὰ κάτωθι στοιχεῖα ὡς πρὸς τὴν διακίνησιν τοῦ ἄρρενος ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρέσνης:

Μόνιμοι κάτοικοι	143	65,00 %
Ἄνευ διαμονῆς	1	0,45 %
Μετανάσται	76	34,55 %
Σύνολον Ἑλλήνων ἐνηλίκων ἀρρένων	220	100,00 %

Κατὰ τὸ 1912, ἡ μέση ἡλικία τῶν μονίμων κατοίκων ἀνήρχετο εἰς 47,3 ἔτη, τῶν μεταναστῶν εἰς 38,3. Ἐκ τῶν 76 μετanasτῶν, 38 κατῴκουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ 38 εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν. Ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις κατηρθύνετο πρὸς τὰ μεγάλα ἀστικά βαλκανικὰ κέντρα τῆς

1. Τὸ ἐν Θεσσαλονικίᾳ ὑποκατάστημα τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀνατολῆς, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 82 τῆς 1/14-4-1907 ἐγγράφου του, ἐγνώρισεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις διοίκησιν τῆς Τραπεζῆς: «...ἀπὸ τίνος πῆξήθη καταληκτικῶς τὸ μεταναστευτικὸν ρεῖμα καὶ μέγιστα κεφάλαια διατιθένται ἐπὶ τόκῳ ἀδροτάτῳ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μεταναστεύσεως παρὰ πλείστων κεφαλαιοῦχων τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ τάσις μεταναστεύσεως παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς ἐθνικότητας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τουρκικὴν, παρ' ὅλας τὰς δι' αὐτὴν αὐστηρὰς ἀπαγορεύσεις τῶν Ἀρχῶν», Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας/ Ἀρχεῖον Τραπεζῆς Ἀνατολῆς, Γενικὴ Διεύθυνσις 1/1731, φ. 139-144. Εἰς κύριον ἄρθρον τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: Μετανάστευσις, ἢ «Ἐμπορικὴ καὶ Γεωργικὴ Ἐπιθεώρησις», τ. 2 (Θεσσαλονικίᾳ 1912), σ. 457, ἐτόνιζεν: «Ἡ εἰς Ἀμερικὴν μετανάστευσις μεθ' ὅλας τὰς περιοριστικὰς τῆς στρατολογίας διατάξεις καὶ τὰς ἀστυνομικὰς ἐπιβλέψεις ὑπῆρξε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ζωηρὰ, πλείστοι δὲ νέοι καὶ μεσήλικες ἀκόμη καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς βορείου καὶ δυτικῆς Μακεδονίας, ἐγκατέλιπον τὸ πάτριον ἔδαφος...». Περὶ τῶν ἐπιπτώσεων τῆς μεταναστεύσεως εἰς τὴν προσφορὰν ἐργασίας καὶ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἐν Μακεδονίᾳ, βλ. Γ. Κ ο φ ι ν ᾶ, Ἐ.ἀ., σ. 201.

Ἄ Ὁ Ἐ μ μ. Ρ ἐ π ο υ λ ῆ ς, Μελέτη μετὰ σχεδίου νόμου περὶ μεταναστεύσεως, Ἀθήναι 1912, σ. 13, ἐτόνιζεν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον 1899-1911 τὸ σύνολον τῶν εἰς Η.Π.Α. Ἑλλήνων, οὐχὶ μόνον ἐξ Ἑλλάδος, μετanasτῶν ἀνήρχετο εἰς 253.983, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι μετανάσται συνεποσῶντο εἰς 107.613· περαιτέρω δὲ (σ. 20) ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν Ἑλλήνων μετanasτῶν πρὸς τὸν ὅλον πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος ἀνήρχετο εἰς 9,5‰, ἐνῶ ἡ ἀντίστοιχος τῶν Βουλγάρων εἰς 1,2‰ (τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα τοῦ Ἐμμ. Ρέπουλη λαμβάνω ἐκ τοῦ Μ. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ῖ δ η, Ἑλλήνες τῆς Ἀμερικῆς, εἰς «Ἀπαντα», τ. η', Θεσσαλονικίᾳ 1965, σ. 97-98). Περὶ τῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς ἐντεθῆεν μειώσεως τῶν ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, βλ. τὰς ἀπόψεις τοῦ Κ. Ἀ μ ᾶ ν τ ο υ, Βαλκανικὰ, δ': Σλάβοι καὶ Ἑλλήνες, εἰς «Μικρὰ Μελετήματα», Ἀθήναι 1940, σ. 71-76· πρβλ. Δ. Σ ε ρ ε μ ῆ τ η, Πληροφορία περὶ Μακεδονίας ἐκ τῶν ἀμερικανικῶν ἀρχείων (ἀναφορὰι προξέ-ων), Θεσσαλονικίᾳ 1974, σ. 20.

αυτοκρατορίας και κατά πολύ ὀλιγώτερον πρὸς τὰ γειτονικά τῆς κωμοπόλεως χωρία¹. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις ἐγκαταστάσεως, ὁ μετανάστης κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν βαλκανικῶν πολέμων ἐκινδύνευε νὰ ἀποκοπῆ τῶν προγονικῶν ριζῶν. Εἰς τὴν πρώτην ὡς Ρεσνιώτης, εἰς τὴν δευτέραν (ὡς ἐν Πριστινῇ, Σκοπίοις) καὶ ὡς Ἑλλήν. Ἄμφοτερα τὰ προβλήματα ἐνυπῆρχον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μετανάστευσιν. Ὁ δεσμὸς μὲ τὴν γενέτειραν ἐχαλαροῦτο καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς κωμοπόλεως ἀπεδυναμοῦτο. Οἱ ἐσωτερικοὶ μετανάσται φέρονται ἐγκατεστημένοι ὡς κάτωθι: Κωνσταντινούπολις 14, Μοναστήριον 13, Θεσσαλονίκη 4, Πρίστινα 2, Σκόπια 1, Ἀχρὶς 1, Γκόπεσι 1, Γιάγκοβες 1, Σρούλοβον 1. Οἱ τοῦ ἐξωτερικοῦ εὐρίσκονται εἰς Ἀμερικὴν 18, Βουλγαρίαν 14 καὶ Ρουμανίαν 6.

Ἄντιστρόφως, ἡ ἐγκατάστασις ἐτεροχθόνων εἰς τὴν Ρέσναν ἦτο σπανία. Εἰς τὸν *Κατάλογον* ἐμφανίζονται τρεῖς μόνον (ὕπ' ἀριθμ. 190, 206 καὶ 221), ἐνῶ ἕτεροι δύο (ὕπ' ἀριθμ. 47 καὶ 189) ἔχουν ἤδη μετοικίσει καὶ ἀναγράφονται μόνον διὰ τὴν καταβολὴν φόρου ὁδοποιΐας καὶ κτηματικῶν.

Ἡ ἔλλειψις περιουσιακῶν στοιχείων δὲν ἦτο ὁ ἀποκλειστικὸς λόγος τῆς μεταναστευτικῆς τάσεως. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἐπὶ συνόλου 220 ἀτόμων, 141 κατέβαλλον κτηματικὸν φόρον («βεργκῆ»)². Οὗτος ἦτο βασικὸς δείκτης τῆς υπάρξεως ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, ὡς ἐπιβαλλόμενος ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀγροτικοῦ ἢ ἀστικοῦ ἀκινήτου³. Εἰς τὴν καταβολὴν τούτου ὑπεχρεοῦντο τόσον μόνιμοὶ κάτοικοι, ὅσον καὶ μετανάσται. Ἐκ τῶν 141 ὑποχρέων τοῦ

1. Χαρακτηριστικὸν φαινόμενον τῆς βαλκανικῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αυτοκρατορίᾳ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὡς ἀπέδειξεν εἰς τὸ συστηματικὸν καὶ μοναδικὸν ἐν τῇ διεθνείᾳ βιβλιογραφίᾳ ἔργον του ὁ Ν. Το δ ο ρ ο ν, *Balkanskijat grad XV-XIX vek. Socialno-ikonomičesko i demografsko rasvitie*, Sofija 1972, σ. 434-435.

2. Τὸ ὄνομα τοῦ κτηματικοῦ φόρου («βεργκῆ») ἐξηγρῆτο ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἀκινήτου καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς προσόδου (δεκάτη-«χαράτς») ἢ ἐκ τοῦ δικαιώματος νομῆς βακουφίου μουκαταλῆ (ἔδαφονόμιον-«γερ κίραση»). Ὁ φόρος «βεργκῆ» κατεβάλλετο ἐτησίως εἰς τὸ κρατικὸν ταμεῖον, ἐνῶ τὸ ἔδαφονόμιον εἰς τὸν ἔφορον («μουτεβελῆ») τοῦ βακουφίου καὶ ἔδωκαναῦτο συμφωνῶς τῇ θελήσει καὶ τοῖς τεταγμένοις ὄροις τοῦ ἀφιερωτοῦ τοῦ βακουφίου, βλ. Ν. Π. Ἐ λ ε υ θ ε ρ ι ἄ δ ο υ, Ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία ἐν Τουρκίᾳ, Ἀθήναι 1903, σ. 64-65, 107-108.

3. «Τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν καὶ τῶν ἐστεγασμένων ἐν γένει», κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἀρθρ. 1 τῆς Ἀποφάσεως «Περὶ τοῦ κτηματικοῦ φόρου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ τῆς δεκάτης» τῆς 5 Σεπτεμβρίου 1297 (17 Φεβρουαρίου 1879), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., σ. 3803, καὶ τοῦ ἀρθρ. 2 τοῦ Νόμου «Περὶ κτηματικοῦ φόρου καὶ τεμετοῦ» τῆς 5 Ζηλακῆ 1303 (6 Αὐγούστου 1885), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., σ. 3824. Μιλτ. Καρτζίδου, Ἐρμηνεῖα τοῦ περὶ γαιῶν Νόμου ἐν Τουρκίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελευταίων μεταρρυθμίσεων αὐτοῦ, Ἀθήναι 1914, σ. 7-8. Τὰ ἀστικά ἀκίνητα ἦσαν καθαρᾶς ἰδιοκτησίας («μούλκ»), βλ. Ἄ. Ζ. Κ α λ λ ι κ λ ῆ, Τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1931, σ. 44-45, καὶ ἠννοοῦντο ὡς ἀκριβῶς τὰ ἀστικά ἀκίνητα τοῦ ἡμετέρου Ἀστικοῦ Κώδικος, βλ. Κ. Β α β ο ὄ σ κ ο υ, Ἐγχειρίδιον Ἐμπραγματῶν Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1972⁴, σ. 17.

Καταλόγον, 98 ἦσαν μόνιμοι κάτοικοι, 23 μετανάσται ἐσωτερικοῦ καὶ 20 τῆς ἀλλοδαπῆς. Κτηματικὸν φόρον, κατὰ ταῦτα, κατέβαλλον οἱ 60,52% τῶν μεταναστῶν ἐσωτερικοῦ καὶ οἱ 52,65% τῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἦτοι οἱ 56,59% τῶν ὄλων 76 μεταναστῶν καὶ μόνον οἱ 67,83% τῶν μόνιμων 143 κατοίκων. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ περιορισώμεν τὴν αἰτίαν τῆς μεταναστεῦσως ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἔνδειαν, ἀλλὰ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν ψυχολογικὸν παράγοντα τῆς ἀναζητήσεως εὐρύτερων πεδίων δραστηριότητος, τὴν ἐπικρατοῦσαν καὶ μετὰ τὸ Σύνταγμα τῶν Νεοτούρκων ἀνάμалον κατὰστασιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τὸ ἐπαχθὲς φορολογικὸν σύστημα, τὸ ὅποιον ἐπετέτατο ἀπὸ τὰς ὑπὲρ τοῦ ὀθωμανικοῦ δημοσίου χρέους εἰσπράξεις¹.

Ἐκτὸς τῆς μεταναστεῦσως, δευτερος ἐνδογενῆς συντελεστῆς τῆς ἀριθμητικῆς μειώσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρέσνης ὑπῆρξεν ἡ ἀστική, κυρίως εἰπεῖν μικροαστική, δομῆ τῆς κοινωνίας των. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ὄθωμανοὺς, πρωτίστως στρατιωτικοὺς-ὑπαλλήλους-ἐπικαρπωτὰς τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, καὶ τοὺς Βουλγάρους, κατὰ κανόνα καλλιεργητὰς τῆς γῆς, ὁ μόνιμος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς κομποπόλεως ἀπέζη κατὰ βάσιν ἐξ ἀστικῶν ἐπαγγελμάτων. Ἀναμφιβόλως, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἄτομα ἐκ τῶν λοιπῶν ἐθνοτήτων τῆς Ρέσνης εἶχον ἤδη εἰσέλθει εἰς τὴν φάσιν τοῦ κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ καὶ ἠσυχολοῦντο μὲ τὴν μεταποίησιν καὶ τὴν μεταπρασίαν. Ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις τοῦ ἀστισμοῦ εἰς τοὺς ὑποδοῦλους χριστιανικοὺς λαοὺς εἶχε σημειωθῆ ἑνωρίτερον καὶ ἔβαινε παραλλήλως πρὸς τὴν διαδικασίαν μετατροπῆς τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς ἀγροτικὸν ἐξάρτημα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων², ἀλλὰ δὲν ἦτο ἄμιρος διαφοροποιήσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων τοῦ κράτους τῶν σουλτάνων. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, μία τοιαύτη διαφορὰ μεταξὺ τῶν

1. Ὁ Γ. Κοφινᾶς, ἑ.ἀ., σ. 312-317, παραθέτων τὰς εἰσπράξεις τῆς ἐν Μοναστηρίῳ Διευθύνσεως Δημοσίου Χρέους, ὑπολογίζει τὰ εἰς γρόσια εἰσπραχθέντα παρὰ τοῦ Πρακτορείου Ρέσνης κατὰ τὴν περίοδον 1907-1911 ὡς ἐξῆς:

	1907	1908	1909	1910	1911
Φόρος οἶνονεύματος	21.996	51.614	60.250	62.624	50.120
Δικαίωμα πωλήσεως ποτῶν	4.884	5.395	5.697	6.016	6.555
Χαρτόσημον	41.203	24.138	44.954	57.762	50.543
Δικαίωμα ἀλιείας	64.895	65.541	59.955	62.776	62.367
Ἄδεια ἀλιείας, κυνηγεσίας καὶ τέλος δερμάτων	1.322	1.702	2.148	5.535	3.093
Ἄδεια τουμπεκίου	—	—	—	—	—
Δεκάτη μετᾶξης	—	—	—	—	137
Δεκάτη δημητριακῶν	—	—	—	496.532	903.340

2. Πρβλ. τὰς συζητησίμους κατὰ τὰ λοιπὰ ἀπόψεις τοῦ Ν. Ψυροῦκη, Τὸ νεοελληνικὸ παροικιακὸ φαινόμενο, Ἀθήναι 1974, σ. 46. Βλ. καὶ Ν. Τοδoroν, ἑ.ἀ., σ. 179 κ.ε.

Ἑλλήνων καὶ τῶν μελῶν τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ομάδων ἐνέκειτο εἰς τὸ ὅτι, κατὰ κανόνα, οἱ πρῶτοι ἦσαν ἄστοι, ἐνῶ οἱ δευτέροι παρέμενον γεωργοί. Ἐκ τοῦ *Καταλόγου* φαίνεται ὅτι οἱ διαμένοντες εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ πατρὸς τῶν οἰκίαν δὲν ἐπεβαρύνοντο, συνήθως, μὲ κτηματικὸν φόρον. Προφανῶς διότι ὁ μέγιστος ἀριθμὸς τῶν φορολογουμένων κατέβαλλε φόρον «βεργκή» δι' ἄστικά καὶ οὐχὶ ἀγροτικά ἀκίνητα. Εἰς τὰ λοιπὰ ἀναγραφόμενα φορολογικὰ στοιχεῖα δὲν δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν ἀνεπιφυλάκτως πρὸς διερεῦνησιν τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτηῖρος τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς κωμοπόλεως, διότι ὁ μὲν φόρος ὁδοποιίας ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς ἄγοντας ἡλικίαν ἀνωτέραν τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους καὶ μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ, ἀδιαφόρως τοῦ ἐπαγγέλματός των¹, ἀπὸ δὲ τῆς φορολογίας ἐπιτηδεύματος («παντέντ») εἶχον θεσπισθῆ πολλαὶ ἐξαιρέσεις. Ὅντως, τὸ ἄρθρ. 5 τοῦ Νόμου «Περὶ φόρου ἐπιτηδεύματος» τῆς 3 Ρεδζέπ 1296 (24 Ἰουνίου 1878)², ἐξήρει τῆς καταβολῆς τοὺς διδασκάλους, ἱερεῖς, ἰατροὺς, δικηγόρους, μηχανικοὺς, γεωργοὺς καλλιεργοῦντας ἰδίαν ἢ ἄλλοτριαν γῆν, μισθωτοὺς ἐργάτας, ὑπηρέτας, πωλητὰς ἀγαθῶν ἰδιαίτερας φορολογίας (ὡς καπνοῦ καὶ οἶνοπνευματοδῶν ποτῶν), μισθωτοὺς μὴ ἔχοντας ἄλλην πρόσοδον πλὴν τοῦ μισθοῦ των, ἀργούς καὶ ἀνέργους³. Ἐνεκα τῶν ἐξαιρέσεων αὐτῶν, ἐβαρύνοντο εἰς τὴν Ρέσναν μὲ φόρον ἐπιτηδεύματος μόνον 96 ἄτομα, ἐξ ὧν 83, ἦτοι 58,04%, τῶν 144 μόνιμων κατοικῶν (συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἄνευ διαμονῆς ὑπ' ἀριθ. 10

1. Ἄρθρ. 39 τοῦ Νόμου «Περὶ τῶν ἐν ταῖς Νομαρχίαις δημαρχιῶν» τῆς 27 Ραμαζάν 1294 (5 Ὀκτωβρίου 1877), βλ. Δ. Νικολαῖδου, ἐ.ἀ., τ. γ', σ. 3081. Ἡ Ρέσνα κατέστη Δῆμος, καθ' ὃ ἔδρα ναχιγιέ, δυνάμει τοῦ Παραρτήματος ὑπ' ἀριθ. 1 (τοῦ ὡς ἄνω Νόμου) τῆς 13 Σαφὲρ 1304 (11 Νοεμβρίου 1886), βλ. Δ. Νικολαῖδου, ἐ.ἀ., σ. 3092. Ὁ φόρος ὁδοποιίας ἀνήρχετο διὰ τὸ βιλαέτιον Μοναστηρίου εἰς 16 γρόσια κατ' ἄτομον, βλ. Γ. Κοφινά, ἐ.ἀ., σ. 281.

2. Δ. Νικολαῖδου, ἐ.ἀ., τ. δ', σ. 3814-3815.

3. Ὑπῆρχον δύο εἶδη φόρου ἐπιτηδεύματος: ὁ «παντέντ» καὶ ὁ «τεμεττού». Ὁ μὲν πρῶτος ἐπεβάλλετο ἐπὶ τῆς ἀσκήσεως ἐπιτηδεύματος καὶ ἦτο πάγιος (κατὰ κατηγορίας ἐπιτηδευμάτων), ὁ δὲ «τεμεττού» ἐπὶ τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος τῶν ἀσκούτων ἐμπορίαν, τέχνην καὶ βιομηχανίαν, κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἄρθρ. 4 τοῦ Νόμου «Περὶ κτηματικοῦ φόρου καὶ τεμεττού» τῆς 5 Ζηλκάδ-έ 1303 (6 Αὐγούστου 1885), βλ. Δ. Νικολαῖδου, ἐ.ἀ., σ. 3825, ἐπαναλαβόντος τὸ ἄρθρ. 3 τῆς Ἀποφάσεως «Περὶ τοῦ κτηματικοῦ φόρου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ τῆς δεκάτης» τῆς 5 Ρεπ'ήουλεββέλ 1297 (17 Φεβρουαρίου 1879), βλ. Δ. Νικολαῖδου, ἐ.ἀ., σ. 3804. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐπιτηδευματιῶν τῆς Ρέσνης πρόκειται, προφανῶς, περὶ φόρου «παντέντ», καθ' ὅσον εἰς τὸν *Κατάλογο* εἶναι ἐμφανεῖς αἱ πολλαὶ ἀπαλλαγαὶ ἐκ τῆς καταβολῆς τοῦ φόρου, ἐνῶ τοιαῦται ἐξαιρέσεις δὲν ἔθεσπιζοντο διὰ τὸν «τεμεττού». Ἀντιστοίχως πρὸς τὰς ὡς ἄνω σημειωθείσας ἀπαλλαγάς, συμφώνως τῷ Νόμῳ «Περὶ φόρου ἐπιτηδεύματος» τῆς 3 Ρεδζέπ 1296 (24 Ἰουνίου 1878), βλ. Δ. Νικολαῖδου, ἐ.ἀ., σ. 3814-3815, διὰ τοῦ «παντέντ» ἐβαρύνοντο, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, οἱ ἐμποροὶ χονδρικῆς καὶ λιανικῆς πωλήσεως, οἱ ἀσφαλισταὶ, πλειοκτῆται, μεσίται, τραπεζίται, τὰ μέλη συντεχνιῶν καὶ οἱ...«χορδισταὶ κλειδοκυμβάλων».

ταχυδρόμου)· 9, δηλαδή 23,67%, τών 38 μεταναστών του έσωτερικού και 4 ή 10,52%, τών 38 μεταναστών τής άλλοδαπής, μολοντί δια τούς μετανάστας έν γένει θά πρόκειται περί καθυστερουμένων φόρων, καθ' όσον δέν θά έφορολογούντο πλέον εις τήν γενέτειραν δι' έπιτήδευμα. Τό βασικόν κριτήριον τής κοινωνικής δομής τών Έλλήνων τής κωμοπόλεως είναι τὰ παρ' αυτών άσκούμενα επαγγέλματα, τὰ όποια εις τόν *Κατάλογον* έμφανίζονται ώς έξης (δυστυχώς, δια τούς μετανάστας δέν αναγράφονται πάντοτε στοιχεία, άλλ' είναι ευνόητον ότι και αυτοί μόνον με άστικά επαγγέλματα ήσυχολούντο):

α.ά.	Έπαγγέλματα	Ρέσνα	Έσωτερικόν	Έξωτερικόν	Σύνολον
A. ΑΓΡΟΤΙΚΑ					
1.	Γεωργοί	14			14
2.	Κηπουροί	5			5
3.	Άλιεις	1			1
B. ΑΣΤΙΚΑ					
I) Έμποριον					
4.	Έμποροι	10	1		11
5.	Δερματέμποροι	1			1
6.	Παντοπώλαι	11			11
7.	Μεσίται	1	1		2
8.	Κτηματία	4			4
9.	Ξενοδόχοι	8			8
10.	Όπωροπώλαι	6			6
11.	Λαχανοπώλαι		1		1
12.	Κρεοπώλαι	3	1		4
II) Μεταποιήσεις					
13.	Ράπται ¹	15	1	1	17
14.	Τενκετζήδες	3			3
15.	Καλατζήδες	1	2		3
16.	Χρυσοχόοι	3			3
17.	Άγγειοπλάσται	7			7
18.	Κεραμεις	2			2
19.	Ξυλόουργοί	1			1
20.	Υποδηματοποιοί	7		1	8
21.	Μάγειροι	2	1		3
22.	Ζαχαροπλάσται	1			1

1. Ό μέγας αριθμός τών ραπτών δύναται νά εξηγηθῆ, νομίζω, εκ τής εγκαταστάσεως εις τήν Ρέσναν πολλών στρατιωτικών μονάδων, πέραν του έπισημαινομένου υπό τής Άγγελικής Χατζημιχάλης, Οί Σαρακατσάνοι, τ. α', μέρος α', Άθήναι 1957, σ. ρλ', ότι οί Άρμάνοι «θεωρούσαν τό επάγγελμα του ράφτη, που και τό μετέρχονταν, σάν ένα από τά πιό διαλεχτά και αξιοπρεπα, όπως και πραγματικά είναι».

αα.	Έπαγγέλματα	Ρέσνα	Έσωτερικόν	Έξωτερικόν	Σύνολον
23.	Βαφεΐς	1			1
24.	Κουρείς		4	2	6
25.	Φουρνατζήδες	2	1		3
26.	Άλευροποιοί	1			1
27.	Κτίσται		1		1
28.	Έργάται	2			2
	III) Μεταφοραί				
29.	Άμαξηλάται	4			4
30.	Άχθοφόροι	1			1
	IV) Λοιπαί υπηρεσίαι				
31.	Δικηγόροι		1		1
32.	Ίατροί	1			1
33.	Μηχανικοί	1			1
34.	Ίερείς	3			3
35.	Διδάσκαλοι	2	2		4
36.	Φαρμακοποιοί		1		1
37.	Κρατικοί υπάλληλοι	2	1		3
38.	Ύπάλληλοι	11	1		12
	Γ. ΑΝΕΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ				
39.	Φοιτηταί		3		3
40.	Άργοι ¹	6	1		7
	Σύνολον	143	24	4	171

Βάσει του άνωτέρω πίνακος ή αριθμητική και ποσοστιαία άναλογία των επαγγελμάτων των μονίμων κατοίκων εμφανίζεται ως κάτωθι:

Άγροτικά επαγγέλματα	20	13,98 %
Άστικά επαγγέλματα	117	81,83 %
Άργοι	6	4,19 %

Δεδομένου ότι οί κηπουροί και άλιείς είναι πλέον ευκίνητοι των γεωργών και ή έργασία των δέν είναι άποκλειστικώς άγροτική, αλλά περιέχει και μεταπρατικά χαρακτηριστικά, ό αριθμός των άγροτικώς άπασχολουμένων περιορίζεται εις μόνον τούς 14 γεωργούς, ότε και τό ποσοστόν των κατέρχεται έκ τού 13,98% εις 9,79%. Περαιτέρω στατιστική παραβολή αυτών με τό σύνολον των όμοχωρών των, μονίμων κατοίκων και μεταναστών (οί δεύτεροι άδιαφόρως τόπου έγκαταστάσεως άποζοϋν άποκλειστικώς έξ άστικών επαγγελμάτων), μās δίδει ποσοστόν γεωργών μόλις 6,27%. Η κατά τούς νεωτέρους χρόνους μείωσις των γεωργών δέν είναι φαινόμενον άπαντών άποκλειστι-

1. Ούτοι ήσαν 5 πρεσβύται και 1 τυφλός.

στικῶς εἰς τὴν Ρέσσαν. Ὁ Κ. Καραβίδας¹ παρατηρεῖ ὅτι ὁ οἰκονομικὸς σχηματισμὸς τῶν Ἀρμάνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ, προσθέτει, γενικώτερον, χαρακτηρίζεται «ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῶν πλουσιωτάτων κτηνοτρόφων, ἐμπόρων καὶ ἐπιχειρηματιῶν», διακλαδουμένων εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν βαλκανικῶν χωρῶν καὶ τῆς ἀψβουργικῆς μοναρχίας², καὶ ἀφ' ἑτέρου «ἐκ πλήθους πτωχοτάτων φυτοζωούντων ἀτόμων. Ἐστεροῦντο τῆς μεσαιᾶς γεωργικῆς τάξεως, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῶν ἀρμονικῶν συγκροτημάτων καὶ τὴν πραγματικὴν δύναμιν τῶν κρατῶν». Περαιτέρω θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ 14 γεωργοὶ τῆς κομπολόεως ἀντιστοιχοῦν εἰς 11 οἰκίας, ἡ μέση ἡλικία τῶν κατὰ τὸ 1912 ἀνέρχεται εἰς 47 ἔτη, μόνον ἑνὸς οἱ δύο υἱοὶ εἶναι ἐπίσης γεωργοί, ἑνὸς ἄλλου ἀμφοτέρω οἱ υἱοὶ ἔχουν μεταναστεύσει εἰς τὴν Ἀμερικὴν, οἱ λοιποὶ δέκα γεωργοὶ φαίνονται ἄτεκνοι. Ὡσαύτως, οὐδεὶς ἀπολύτως κάτοικος, γεωργὸς ἢ μὴ, βαρύνεται μὲ τὸν ἐπὶ τῶν γεννημάτων ἐπιβαλλόμενον φόρον προβάτων³, πλὴν 6 ἐκ τῶν 13 ἱστοκινῶν κτηνοτρόφων.

Ἡ ἀριθμητικὴ ὑποχώρησις τῶν Ἑλλήνων γεωργῶν εἶχεν ἀμέσους ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῶν ὁμοειδῶν καὶ ὁμοχωρίων τῶν ἀστῶν. Τὰ συχνότερον ἀπαντῶντα ἐπαγγέλματα τῶν τελευταίων (ὡς ράπτει, παντοπῶλαι, ἔμποροι, ἀγγοειοπλάσται, ὑποδιματοποιοὶ κτλ.) ἦσαν πλέον ἄμεσα ἐξηρημημένα συναλλακτικῶς ἀπὸ τὸν βουλγαρικὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν τοῦ ναχιγιέ. Ὡς ἐκ τούτου, προοιωνίζετο ἡ ἐθνολογικὴ ἐξασθένεισις. Ζῶντες, ἐπὶ πλέον, εἰς κράτος ἀλλόθρησκον, ἀντιμετωπίζον δυσμενῶς τοὺς Ἑλληνας ὑψηλοῦς του μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, εὐρίσκοντο ἐξ ἐπόψεως κρατικῆς μεταχειρίσεως εἰς θέσιν χείρονα τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν ἐθνοτικῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἄν εἰς αὐτὰ προσθέσωμεν τὴν προσαρμοστικότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ὀδυσσεϊαν εὐκινήσιαν τῶν, καθίσταται εὐνόητος ἡ σταδιακὴ ἀριθμητικὴ ὑποχώρησις τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρέσνης. Μετὰ τοὺς πο-

1. Εἰς τὴν μὴ συμπληρωθεῖσαν μελέτην του: Ἡ μακεδονοσλαβικὴ ἀγροτικὴ κοινότης καὶ ἡ πατριαρχικὴ γεωργικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν περιφέρειαν Μοναστηρίου, «Ἀρχεον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν», τ. 6 (1926), σ. 311-312.

2. Βλ. Γ. Stojanovich, The Conquering Balkan Orthodox Merchant, «The Journal of Economic History», τ. 20 (1960), σ. 234 κ.έ.: S. I. Gavrilović, Prilog istoriji trgovine i migracije Balkan-Podunavlje XVIII i XIX stoleća, Beograd 1969, passim. Εἰς τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν ἐλλεῖπει συνθετικῶν ἔργων περὶ τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος τῶν Ἀρμάνων εἰς τὴν Κ. καὶ ΝΑ. Εὐρώπην καὶ τῆς παρ' αὐτῶν δημιουργίας τῆς βαλκανικῆς ἀστικῆς τάξεως. Εἰδικῶς διὰ τὴν κοινωνικο-οικονομικὴν δρᾶσιν τῶν εἰς τὸν σερβικὸν χῶρον παραμένει ἀμείωτος ἡ ἀθθεντία τοῦ περισπουδάστου βιβλίου τοῦ D. Poročić, O Cincarima. Prilozi pitanju postanka našeg gradjanskog drustva, Beograd 1937².

3. Ἀρθρ. 14-20 τῆς Ἀποφάσεως «Περὶ τοῦ κτηματικοῦ φόρου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ τῆς δεκάτης» τῆς 5 Σεπτεμβρίου 1297 (17 Φεβρουαρίου 1879), βλ. Δ. Νικολαΐδου, ἔ.α., σ. 3807-3808.

λέμους τοῦ 1912-1913, ἡ κωμόπολις περιῆλθεν εἰς τὸ σερβικὸν βασιλεῖον καὶ τὸν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἀτονίσαντα ἐξισλαμισμὸν διεδέχθη ἡ ἔντονος ἀφομοιωτικὴ πολιτικὴ τῶν ὁμοδόξων Σέρβων. Μέγα τμῆμα τοῦ πρεσποαχριδινοῦ πληθυσμοῦ εἶχεν ἤδη καταφύγει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ ἑναπομείνας ἀριθμὸς τῶν γηγενῶν ἐμειώθη περαιτέρω. Τὸ τελικὸν κτύπημα ἐδόθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου διὰ τῆς κατοχῆς τῆς Ν. Σερβίας παρὰ τῶν στρατευμάτων τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων, ὅτε οἱ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς ἐνεκλείσθησαν εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Ἐπέστρεψαν ἐλάχιστοι¹ καὶ ὁ ποιητὴς τῆς Πελαγονίας τῶν ἀναμνήσεων Πέτρος Κυριαζῆς ἐθρηνηλόγησε τὴν μοῖραν τῆς κωμοπόλεως εἰς ποίημά του². Σήμερον, ὁ ἐπισκέπτης τῆς Ρέσνης θά συναντήσῃ μίαν πόλιν ἐξηπλωμένην, ἐνωθεῖσαν ἤδη μὲ τὸ γειτονικὸν Γιάγκοβετς. Ὅμιλεῖται τὸ βουλγαρικὸν ἰδιῶμα τῆς γιουγκοσλαβικῆς Μακεδονίας καὶ μόνον ἡ σπανία ἀκρόασις τῆς ἀρμανικῆς φαίνεται ὡς μελαγχολικὸς ἀπόηχος τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντος.

ΧΑΡΑΛ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ

1. Βλ. Ἄν. Γοπάλη, Τὰ χωριά Ἄνω καὶ Κάτω Μπεάλα. Λιμνολεκάνη Στρούγκας-Ἀχρίδος, «Μακεδονικά», τ. 12 (1972), σ. 467.

2. Εἰς τὴν συλλογὴν: Οἱ βόγγοι τοῦ Μοναστηρίου, Θεσσαλονίκη 1923, σ. 47.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

Ν.Θ. Σζινάε¹ Sp. Gordevič² V. Künčov³ A. Arbanitich⁴ K. Ανδρεάδης⁵ K. Ανδρεάδης⁶ Aθ. Χαλκιοπούλου⁷ Τρ. Εύεργελάδης⁸

Μοαμβανοί	2.030	2.150		1.700-2.000	2.200
Χριστιανοί	3.300	2.400		3.300-4.000	
Τούρκοι		30	2.500		
Αθίγγανοι	500	350	696		
Άλλοι		300			
Βούλγαροι εξαρχικοί		{ 2.400	{ 2.096	υπερέχοντες	1.700
» πατριαρχικοί		800	1.296		
» μοαμβανοί		570(570)	300	3.000	
*Έλληνες (Αρμάνοι-Γραικοί)	660(650+10)			ά.ά.	1.000
Ρουμανίζοντες				όλησι	60
Σέρβοι Χριστιανοί		750		ελάχιστα	30
» μοαμβανοί					
Σύνολον	5.330	5.200	4.450	7.500	4.990
				5.000-6.000	7.500

1. Ν.Θ. Σζινάε, έ.ά., σ. 285.
2. Sp. Gordevič, έ.ά., σ. 121.
3. V. Künčov, Makedonija. Etnografija i statistika, έ.ά., σ. 540.
4. D. M. Brancoff, La Macédoine et sa population chrétienne, Paris 1905, σ. 168-169.
5. A. Αρβανιτου, Η Μακεδονία εικονογραφημένη, Αθήναι 1909, σ. 106.
6. K. Ανδρεάδης, έ.ά., σ. 218.
7. Αθ. Χαλκιοπούλου, Η Μακεδονία. Εθνολογική στατιστική των βλαστίων Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου, Αθήναι 1910, σ. 78.
8. Τρ. Εύεργελάδης, έ.ά., σ. 52. Παρά την έντρονον προπαγάνδαν των ελάδοδων μεταξύ των Βουλγάρων της περιοχής, εις την κομόπολιν δέν υπήρχον Οβνίται, βλ. Kiril, Patriarch Bŭlgarski, Prinos kŭm Uniaistivoto v Makedonija sled Osoboditelnaia Vojna, 1879-1895. Dokladi na Frenskite Konsuli v Solun, Sofija 1968, σ. 328, έφ' οι προτεσάνται θέ ησαν ελάχιστα, παρά την έκει συγκρότητον σταθμού έριματοστολής κατά των Αθ. Αγγελοπούλου, Αι ξέναι προπαγάνδαι εις την έπαρχίαν Πολυανής κατά την περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 108.

RÉSUMÉ

Charal. K. Papastathis, Les Hellènes de Resna au début du XXème siècle. Contribution à la structure démographique et économique du bourg de Pélagonie.

Les données de cette étude sont basées sur une liste manuscrite de contribuables de l'année 1912, concernant les 220 Hellènes, mâles et adultes du petit bourg Resna (Resen) de Pélagonie, situé dans la Macédoine Yougoslave d'aujourd'hui. La «Liste» contient les éléments suivants: numéro d'enregistrement, numéro de maison, prénom, nom du père, âge, patrie (lieu d'origine), quartier de domicile à Resna, genre d'impôt payé (foncier, d'artisanat, sur les troupeaux pour la construction des routes), métier et lieu de résidence. Ces mêmes éléments sont mentionés aussi pour treize éleveurs de bétail du mont Istok, qui avaient comme résidence d'hiver Resna. Au début du XXème siècle, Resna était un bourg typique des Balkans avec un mouvement économique etc., limité dans le cadre provincial. Sa population était variée et le mouvement des diverses propagandes (nationales ou religieuses) était intense. La population hellénique, comme dans toute la Pélagonie, était constituée d'Armagni (Vlachs ou Koutsovlachs) sur lesquels divers renseignements sont donnés. D'après les éléments de la «Liste» il est démontré que la diminution graduelle de la population hellénique était due: 1) à l'émigration (34,55%) sur le nombre total des Hellènes mâles, et 2) à l'exercice des métiers urbains et non agricoles. Les agriculteurs sont à peine le 6,27% de toute la population hellénique de Resna.